

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Riigiteaduste instituut

Kadri Kaur

**VÕLAKERGENDUSE EFEKTIIVSUSE MÕÕTMINE
ARENGUMAADES HIPC ALGATUSE RIIKIDE NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Mihkel Solvak, PhD

Tartu 2015

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Võlakergenduse teooria	5
2. HIPC algatus	8
3. Võlakergenduse efektiivsus	12
3.1. Haridus	13
3.2. Tervishoid ja elukvaliteet	14
3.3. Majandus	15
4. Empiiriline osa.....	17
4.1. Asjakohaste näitajate ja analüüsi meetodika kirjeldamine.....	17
4.2. Tervishoiuga seotud indikaatorid	18
4.3. Hariduse indikaatorid	22
4.4. Majanduskasv	25
Kokkuvõte	27
Kasutatud kirjandus.....	29
Summary	32

Sissejuhatus

Võlakergendus on modernse maailma üks võimalikest lahendustest abistamiseks vähemarenenud riike ja nende majandusi. Tegemist on võrdlemisi keeruka teemaga, kuna selle tulemuste hindamine ei ole üheselt mõistetav ja läbiviidud uurimused jõuavad tihtipeale vastakate arvamusteni. Võlakergenduse teemal on avaldatud võrdlemisi suurel hulgal erinevaid artikleid, millest enamik räägivad võlakergenduse ja võlakriisi iseloomust ning neid mõjutavatest faktoritest. Võlakergenduse otsesest efektiivsust ja mõju hindavaid akadeemilisi kirjutisi leidub üsna vähe ning limiteeritud teemadel või üksikute juhtumite põhjal. Põhjalikku võlakergenduse tulemuste ja kasulikkuse hindamist pole seni läbi viidud. Põhjuseks võib pidada info puudulikkust või liiga vähese aja möödumist hindamiseks võlakergenduse tulemusena elluviidud reforme ja üldist mõju riikide eluolule.

Peamine eesmärk, mida üritatakse arenguriikidele võlakergenduse võimaldamisega saavutada, on kõige vaesema elanikkonna eluolu parandamine ning riikliku ebavõrdsuse vähendamine läbi paremate sotsiaalsete teenuste pakkumise. See eeldab, et riigi ressursse kasutatakse võimalikult sihtotstarbekalt ja efektiivselt saavutamaks seatud eesmäärke.

Maailma arengu kiirendamiseks ja vaesuse ning ebavõrdsuse vähendamiseks on oluline aidata neid riike, kus antud probleemid on kõige suuremad. Efektiivne võlakergendus on vahend abistamiseks kõige raskemas seisus olevaid riike, mistõttu võib antud teemat pidada oluliseks. Kuna võlakergendusest on reaalselt abi ainult siis, kui seda õigesti allikatesse suunata, on oluline vaadata, milliseid inimarengut ja inimkapitali mõjutavaid indikaatoreid võlakergendus kõige selgemini mõjutab.

Antud bakalaureusetöö eesmärgiks on uurida kas ja mis määral paranevad võlakergenduse tulemusena sihtriikide kolme valdkonna – tervishoid ja elukvaliteet, haridus, majandus – konkreetsed näitajad. Võlakergenduse tulemusena peaksid suurenema kulutused vaeste elamistingimuste parandamisele kaasa aitavatesse valdkondadesse ning varasemast kiiremini tõusma inimkapitali suurendavad näitajad.

Uurimustöösse on kaasatud 20 arenguriiki nii Aafrikast kui Ladina-Ameerikast ning indikaatorite võrdlemiseks on tuginetud Maailmapanga andmetele. Antud teemal empiirilise uurimuse läbiviimise peamiseks probleemiks on teatud aastate lõikes andmete puudumine. Samuti pole kõikide riikide vajalikud indikaatorid

kättesaadavad, mistõttu tuleb piirduda kitsama indikaatorite valikuga. Kuna tegemist on arenguriikidega ei saa alati ka olemasolevate andmete usaldusväärsuses kindel olla. Sellest lähtuvalt tuleb teatud informatsioonilüngad täita võimalike projektsioonide baasil ning tõlgendada saadud tulemusi võimalikult mitmekülgset.

1. Võlakergenduse teooria

Võlakergenduse näol on tegemist teatud riikide terve või osalise võla kustutamisega eesmärgiga kergendada tekkinud võlakriisi. Võlakriisi võib defineerida kui olukorda, kus riigile on kogunenud nii suur võlakoorem, et seda ei suudeta enam tagasi maksta, mis läbi on riigi majandus halvatud ja selle toimimine raskendatud (Omotola ja Saliu 2009: 90). Sellisesse olukorda satuvad just maailma kõige vaesemad riigid, mis on tihti peale vähearenenud riigid ja millest valdav osa asub Aafrikas. Oatley (2010) kohaselt mängivad vähearenenud riikide välisvõla kogunemises olulist rolli ka riigi institutsioonid. Arenevate riikide hulgas on autokraatidel suuremad võlakoormad kui demokraatlikel riikidel, kuna autokraatiad on rohkem aldid väliskrediitoritelt laenama. Riigi valitsemine mängib sellest lähtuvalt võrdlemisi olulist rolli võlakriisi tekkimisel.

Tõsisemad probleemid võlgade tagasimaksete ja kõrgete välisvõla tasemetega tekkisid esmakordselt 1970. aastate lõpus, mistõttu olid paljud riigid sunnitud taotlema võlakergendust. Alates sellest ajast on kreditor-riigid korduvalt muutnud oma jõupingutusi pakkumaks riikidele võlakergendust (Gamarra jt 2009: 11).

1980. aastate keskpunktiks oli selge, et arengumaade võlakriis on liiga sügavalt juurdunud ja seda pole võimalik lahendada maksegraafikute muutmisega ning kooskõlastatud laenamiste korraldamine oli muutumas aina keerulisemaks. Kreditor pangad mõistsid, et elujõulise võlakergenduse jaoks on oluline viia ellu mingisugune võla tühistamine (Gamarra jt 2009: 23).

Hoolimata faktist, et võlakriisi satuvad pigem vähearenenud riigid, tekkis 1989. aastate lõpus võlakriis just Lääne-Ameerika riikides, mida võib pidada pigem keskmise kui madala sissetulekuga riikideks. Sellest lähtuvalt keskendusid varasemad võlakergendusprogrammid ennekõike keskmise sissetulekuga riikidele ja olid suunatud kommertsvõlgadest tulenevate probleemidega tegelemisele (Blackmon 2014: 1426). Näiteks polnud 1989. aastal loodud Brady Plaani eesmärk mitte vähendada madala sissetulekuga riikide võlakoormat vaid hoopis keskmise sissetulekuga riikide võlgu kommertsbankadele.

Kuigi alates 1990. aastate keskpunktist on üldine välisvõlg vähenenud¹, on arengumaades – eriti madala-sissetulekuga riikides² – välisvõlg hoopis suurenenud (Johannson 2010: 1204). Teatud riikides on võlg nõnda suureks koormaks, et see raskendab riigi funktsioneerimist ja halvab terve majanduse. Suurenev välisvõlg nõrgestab majandust, kuna laenamine välistelt doonoritelt tõstab haavatavust väliste muutuste poolt ning teisalt viib kasvava puudujäägi katmiseks suunatud laenamine riigi mittejätkusuutliku võlani, mida ei ole võimalik enam ilma uute laenude võtmiseta tagasi maksta ning tekib võlakriis (Çelik 2008: 137-138).

Hindamaks võla jätkusuutlikust võrreldakse riigi võlahulka riigi sisemajanduse kogutoodanguga (SKT). Jätkusuutliku võla korral on antud tegurite suhe stabiilne või langev, tõusev suhe viitab jätkusuutmatusele. Peamine konditsioon jätkusuutlikkuse olemasoluks ja võlakriisi vältimiseks sõltub riigi ekspordimahust, nimelt peab riigi tagasimakse maht olema täielikult toetatud riigi ekspordimahuga (Çelik 2008: 138-139). Samuti võib jätkusuutliku võlga defineerida kui riigi suutlikust ettemääratud aja jooksul võlga täies mahus teenindada ilma tagasimakse ajakava muutmise või pikendamiseta. Ühtegi otsest valemit võla jätkusuutlikkuse hindamiseks pole, pigem on tegemist vaatluse ja projektsioonide põhjal otsustamisega.

Võlakergenduse tulemusena loodetakse ergutada sihtriigi majandust ja parandada üldiseid elutingimusi eesmärgiga muuta riigi arengut positiivses suunas. Majanduse areng leiab teoorias aset tänu võlakergenduse järgsete investeeringute suurenemisele ja rahavoole riiki. Võlgade kustutamine peaks samaaegselt võimaldama riigile rohkem vaba raha, mida on võimalik suunata hariduse ning tervishoiu parandamise ja üleüldisesse infrastruktuuri loomesse. Antud küsimuses on aga tekkinud hulganisti negatiivset vastukaja, kuna osaline võlgade kustutamine eeldab osade riikide jaoks siiski teatud võlgade kohest või mõnes osas ära maksmist, mis omakorda aga tühjendab riigi säästud (Nwozor 2005: 23). Samuti ei suudeta tihtipeale nüüdseks vabanenud raha kasutada sihtmärgipäraselt, kuna abivajavate riikide valitsused ja riigiaparaat on tihtipeale korrumppeerunud ning haridusse ning üldisesse eluolu parandamise suunatud raha jõuab hoopis rikaste kätte ning suunatakse seejärel

---

¹ Riigid on hakanud laenama välisturgude asemel siseturgudel

² Madala sissetulekuga riigid on defineeritud Maailmapanga andmete põhjal kui riigid, mille sissetulek jääb alla 1045 USD.

riigist välja, mistõttu ei ergutata selle rahaga riigi majandus (Arslanap ja Henry 2006: 218).

Võlakergenduse järgselt jätkuva riikliku olukorra paranemiseks on oluline saavutada jätkusuutlik ning tugev majanduskasv. Tihtipeale on sihtriikide eksport liialt ühekülgne ning sõltub suuresti mõne üksiku või ainult ühe kaubaartikli ekspordist. Varasemate andmete põhjal on näha, et tegemist on kaupadega, mille hind ja nõudlus on kõikuv ning võib teatud ajaperioodil ka oluliselt kukkuda, muutes jätkusuutliku majanduskasvu kaheldavaks. Samuti vajab enamik praegustest Rahvusvahelise Valuutafondi (IMF) poolse abi saajatest võrdlemisi kõrget majanduskasvu jõudmaks punkti, kus nad ei vaja enam IMF'i abi. Selleks, et 2001. aastal IMF'i käest võlakergendust saanud riigid jõuaks punkti, kus nad välisabi ei vaja 2016. aastaks, peaks kõnealuste riikide keskmine iga-aastane SKT tõus olema ca 6% terve perioodi vältel (Westin 2001: 6). 2013. aasta seisuga on aga terve maailma keskmine majanduskasv 2,29%. Kui vaatleme võlakergenduse saajariike (Tabel 1. Lõpuleviimise punkti järgsed riigid) ja nende majanduskasve vahemikus 2003-2013, saame keskmiseks tulemuseks 4,81% (World Bank), mis jääb allapoole soovitud 6%. Kuigi saadud väärtus pole soovitud majanduskasvust väga palju väiksem, on erinevus siiski piisav, et takistada planeeritud eesmärkide saavutamist.

Võlakergendus üksinda ei ole lahendus arenevate riikide võlakoormale. Isegi kõikide võlgade andestamise korral kogunevad need tõenäoliselt uuesti kui ei suudeta majandust arendada ning sissetulekud ei hakka kasvama kiiremini kui kulutused. Samuti võib võlakergendus tänu eelarve piirangute vähendamisele pikendada raiskavate majanduspoliitikate elluviimist (Arslanap ja Henry 2005: 1017).

2. HIPC algatus

HIPC algatus loodi 1996. aastal Rahvusvahelise Valuutafondi ja Maailmapanga koostööna. Algatuse eesmärgiks on vähendada maailma kõige vaesemate riikide võlakoozumust ja seeläbi vähendada takistusi majanduskasvu tõusuks ja vaesuse vähendamiseks (International Monetary Fund). HIPC algatus pakub riikidele nii bi- kui multilateraalse võla andestamist ning seda on peetud oluliseks kahel peamisel põhjusel. Esiteks, suur osa HIPC riikide võlast on just multilateraalne ja ilma multilateraalsete kreditoride poolse võlakergendusega pole võimalik antud riikide võlakriisiga võidelda. Teiseks on erinevad uuringud näidanud, et suur võlakoozum vähendab sotsiaalsete kulutuste osakaalu. Sellest lähtuvalt on HIPC algatus ehitatud üles põhimõttele, millest lähtuvalt on madala sissetulekuga riikidel võimalik edukamalt võidelda vaesusega kui nad peavad suunama vähem raha võla tagasimakseteks ning saavad vabanenud ressursid suunata sotsiaalteenustesse (Blackmon 2014: 1426).

Esialgse HIPC kava kohaselt pidi võlakergenduseks kvalifitseerumiseks riigi rahvuslik kogutoodang olema 695 USD inimese kohta või vähem ning riigi võlakoozum jätkusuutmatu (Arslanap ja Henry 2006: 210). Nüüdseks on nõuded muutunud ning riik peab täitma järgnevad neli punkti:

1. vastama Maailmapanga nõuetele laenamaks nende rahvusvahelise arengu agentuurilt, mis võimaldab intressivabasisid laene maailma kõige vaesematele riikidele ning vastama IMF'i madala-sissetulekuga riikide laenuõuetele
2. omama jätkusuutmatut laenu, mida ei saa vähendada läbi tavapäraste laenuvähendamise mehhanismide
3. loonud läbi IMF'i ja Maailmapanga programmide reformikavad
4. loonud vaesuse vähendamise strateegia.

Praeguse seisuga vastavad antud nõuetele ja on saanud võlakergendust, potentsiaalselt vastavad antud nõuetele või soovivad saada HIPC algatuse abi 39 riiki, millest üle poole on Aafrika riigid (vt Tabel 1.) (International Monetary Fund).

Tabel 1. HIPC algatuse riigid

Lõpuleviimise punkti järgsed riigid (35): Antud riigid on saanud maksimaalse võlakergenduse, mida on neile võimalik HIPC ja MDRI raames pakkuda.		
Riik	Otsustuspunkt	Lõpuleviimise punkt
Afganistan	juuli, 2007	jaan, 2010
Benin	juuli, 2000	märts, 2003
Boliivia	veebr, 2000	juuni, 2001
Burkina Faso	juuli, 2007	apr, 2002
Burundi	aug, 2005	jaan, 2009
Côte d'Ivoire	märts, 2009	juuni, 2012
Etioopia	nov, 2001	apr, 2004
Gambia	dets, 2000	dets, 2007
Ghana	veebr, 2002	juuli, 2004
Guinea	dets, 2000	sept, 2012
Guinea-Bissau	dets, 2000	dets, 2010
Guyana	nov, 2000	dets, 2003
Haiti	nov, 2006	juuni, 2009
Honduras	juuli, 2000	märts, 2005
Kamerun	okt, 2000	apr, 2006
Kesk-Aafrika Vabariik	sept, 2007	juuni, 2009
Komoorid	juuni, 2010	dets, 2012
Kongo Demokraatlik Vabariik	juuni, 2003	juuli, 2010
Kongo Vabariik	märts, 2006	jaan, 2010
Libeeria	märts, 2008	juuni, 2010
Madagaskar	dets, 2000	okt, 2004
Malawi	dets, 2000	aug, 2006
Mali	sept, 2000	märts, 2003
Mauritaania	veebr, 2000	juuni, 2002
Mosambiik	apr, 2000	sept, 2001
Nicaragua	dets, 2000	jaan, 2004
Niger	dets, 2000	apr, 2004
Ruanda	dets, 2000	apr, 2005
Sambia	dets, 2000	apr, 2005
São Tomé ja Príncipe	dets, 2000	märts, 2007
Senegal	juuni, 2000	apr, 2004
Sierra Leone	märts, 2002	dets, 2006
Tansaania	apr, 2000	nov, 2001
Togo	nov, 2008	dets, 2010
Uganda	veebr, 2000	mai, 2000
Üleminekuriigid (1): Antud riik on otsustuspunkti ja lõpuleviimise punkti vahel; riik on saanud mõningast võlakergendust kuid ei ole programmi lõpetanud.		
Tšaad	mai, 2001	
Otsustuspunkti eelsed riigid (3): Antud riigid pole kas saavutanud otsustuspunkti nõudeid või alustanud võlakergenduseks vajalikku protsessi.		
Eritrea	Somaalia	Sudaan

Osa HIPC algatusest on mitmepoolne võlakergendusalgatus (MDRI - Multilateral Debt Relief Initiative), mis täiendab HIPC algatust. 2005. aasta juunis tulid G8 riigid välja ettepanekuga, mille kohaselt kolm multilateraalset institutsiooni – IMF, Maailmapanga Rahvusvaheline Arenguassotsiatsioon ja Aafrika Arengufond – tühistavad 100% oma võlanõuetest neile HIPC riikidele, mis on HIPC algatuse raames saavutanud või ükskord saavutamas lõpuleviimise punkti (International Monetary Fund). Gamarra jt (2009) toovad välja kaks peamist MDRI eesmärki: (1) suurendada HIPC algatuse riikidele pakutavat võlakergendust toetamaks nende arengut aastatuhande arengueesmärkide saavutamiseks ja (2) julgustada lisadoonoritelt saadavate ressursside parimat kasutamist, eraldades ressursse madala sissetulekuga riikidele nende poliitikate tulemuste põhjal.

Tänu võlakergendusele vabaks jäänud varade kasutamine on juhitud iga riigi vaesuse vähendamise strateegiast, mis on kirja pandud vaesuse vähendamise strateegia paberisse (PRSP - Poverty Reduction Strategy Paper). Riigid koostavad vaesuse vähendamise strateegiad koostööd Maailmapanga, IMF'i, sidusgruppide ja arengupartneritega. PRSP'd uuendatakse iga kolme aasta tagant, nende kohta väljastatakse iga-aastane arengu raport ning neis kajastatakse riigi makromajanduslikke, struktuurseid ja sotsiaalseid poliitikaid ja programme (International Monetary Fund). Strateegiad on tulemustele orienteeritud julgustamaks riike omaks võtma poliitikaid, mis viiksid reaalse ja mõõdetavata tulemusteni vaeste heaolus (Gupta jt 2002: 152). Strateegiate pidev ülevaatamine võimaldab jälgida riikide progressi konkreetsetes valdkondades ja vastavalt vajadusele viia sisse muudatusi ning tuua esile valdkondi, mis vajavad rohkem sekkumist ja abi kui esialgselt arvati.

Seoses HIPC'i algatusega on olnud kaheseid arvamusi, peamiselt kuna olemasolevad andmed ei ole päris üheselt mõistetavad. Ajavahemikus 1996-2000 kasvas HIPC'i riikide SKT 1,9% aastas, mille võib pealiskaudse info põhjal panna HIPC algatuse arvele, kuid Arslanap ja Henry (2006) toovad välja kaks olulist punkti, mis muudavad antud järelduse mõneti kaheldavaks. Esiteks, reaalne võlgade kustutamise protsess ei alanud enamike riikide jaoks enne 2000. aastat, seega ei saa kõnealust algatust otseselt seostada aset leidnud majanduskasvuga. Kuigi on võimalik et teadaanne tulevikus eesootavast võlakergendusest võis juba varakult stimuleerida majanduskasvu, puudub selle väite toetamiseks vajalik info. Teiseks, kuna

märgatavam majanduskasv leidis aset enne reaalselt võlgade kustutamist võis olukorra paranemise põhjus olla hoopis erinevates reformides, mille läbiviimine oli üks eeltingimusi võlakergenduse saamiseks.

Arslanap ja Henry (2006) peavad võlakergenduse tulemuslikkust maailma kõige vaesemate riikide aitamise osas vähetõenäoliseks, kuna erinevalt Brady plaani keskmise-sissetulekuga riikidest on HIPC'i riikides ülelaenamisest suuremaks probleemiks toimivate majanduslike institutsioonide olemasolu loomaks alust tulusale investeerimisele ja majanduskasvule. Kui Brady plaani riikide majandused olid suuremalt osalt siiski toimivad, siis madala-sissetulekuga HIPC riikidel puudub toimiv majandus ja seetõttu ei pruugi ainult võlgade maha kirjutamisest piisata.

3. Võlakergenduse efektiivsus

Üks võimalus võlakergenduse efektiivsuse hindamiseks on vaadata erinevate elukvaliteedi, heaolu ja majanduskasvuga seotud mõõdikuid ja nende muutust ajas. Võlakergenduse üks peamistest eesmärkidest on rahaliste ressursside vabastamine, et kapitali oleks seejärel võimalik suunata riigi sotsiaalsete teenuste, vaeste eluolu ja üldise majandusliku olukorra parandamise. Tänu võlakergendusele vähenevad või kaovad peaaegu täiesti riigi võla teenindamise kulutused, mis peaks teoorias võimaldama suunata vabanenud ressursid vaesuse vähendamisse programmide edendamisse. Sellest lähtuvalt võib eeldada, et pärast võlakergendust suunatakse vaesuse vähendamisse ja sotsiaalsetesse teenustesse varasema perioodiga võrreldes rohkem ressursse.

Võlakergenduse mõju sihtriikidele ei ole senini leidnud kirjanduses väga suurt kajastust. Pigem räägitakse HIPC algatuse iseloomust või probleemidest, mis võivad võlakergendusega kaasneda. Sotsiaalsete teenuste ega majanduskasvu ja võlakergenduse vahelist seost laiemas perspektiivis pole väga põhjalikult uuritud. Canagarajah ja van Diesen (2006) vaatlevad võlakergendusjärgse Uganda vaesuse vähendamise strateegia edukust, Nannyonjo (2001) hindab Uganda sotsiaalse sektori arengut seoses võlakergendusega, Chauvin ja Kraay (2005) on esimesed, kes hindavad empiirilisel võlakergenduse edukust vabastamaks ressursse, mida on võimalik suunata sotsiaalsete kulutuste tarbeks. Dessy ja Vencatachellum (2007) uurivad Aafrika riikide võlakergenduse ja sotsiaalsete kulutuste seost ning on leidnud, et võla vähenemine on seotud haridusse või tervishoidu suunatud ressursside suurenemisega riikides mis on parandanud oma institutsioone. Majandusliku poole pealt võib esile tuua Cassimon jt (2013), kes uurivad võlakergenduse mõju investeringute ja siseriiklike ressursside edendamisele.

Võimalikud probleemid võlakergenduse mõju hindamisel võivad tekkida ennekõike puuduliku info ja lühikese võlakergenduse järgse vaadeldava ajaperioodi tõttu. Antud juhul on puudulikud üleüldised hariduslikud näitajad (nii hariduskulutuste kui – tulemuste näitajad nagu näiteks lugemisoskus), tervishoiuga seotud kulutusi on võimalik vaadata alles aastast 1995 ning vaesuses elavate inimeste hulga kohta pole piisavalt kättesaadavaid andmeid.

3.1. Haridus

Kaua on arutletud haridusele suunatud kulutuste (õppehooned, materjalid, inimkapital jms) olulisuse üle ning kuidas see on seotud üldise eluolu edendamisega. Hariduse üldisele olulisusele on tähelepanu pööranud erinevad autorid, Welsch (2009) toob välja seose erinevate haridusastmete rahastamise ja hariduse kvaliteedi vahel, Gutiérrez ja Tanaka (2009) räägivad rahvastiku ebavõrdsuse mõjust haridusele, Bose jt (2007) keskenduvad hariduskulutuste ja majandusliku heaolu vahelisele pika-ajalisele mõjule, Cuaresma ja Vincelette (2008) vaatlevad HIPC riike erinevates algatuse staadiumites ja leiavad oma uurimuse tulemusena, et koolist väljakukkujate hulk väheneb kui riigid läbivad lõpuleviimise punkti ning haridusele suunatud kulutused suurenevad pärast võlakergenduse saamist.

Haridus on oluline inimkapitali suurendaja ning üldise elukvaliteedi parandaja. Tänu parematele ja võrdsematele võimalustele hariduse omandamiseks suureneb üldine harituse tase, mis omakorda vähendab riigis leiduvat ebavõrdsust. Samuti on tänu kooliharidusele võimalik inimesi teadvustada võimalustest kuidas oma tervise eest paremat hoolt kanda, näiteks viia läbi seksuaaltervise tunde suurendamiseks teadlikkust HIV leviku kohta. Kuna hariduse kaudu on võimalik mõjutada paljusid teisi heaolu indikaatoreid, on eriti oluline vaadelda kuidas mõjutab võlakergendus hariduse kvaliteeti ning tulemusi.

Lähtudes võlakergenduse tulemusena ressursside ümberpaigutamise loogikast, on mõistlik eeldada, et pärast võlakergendusprogrammi lõppu paranevad sihtriigi hariduslikud näitajad ja tulemused, kuid praegusel ajahetkel puudub konkreetne empiiriline tõestus antud väite toetuseks.

Võlakergenduse mõju haridusele on võimalik vaadata lähtuvalt väga paljudest erinevatest indikaatoritest, millest esimesena vajab mainimist hariduskulutuste osatähtsus võrreldes kõigi valitsuse kulutustega, kuna see näitab otseselt sektorisse suunatud ressursside suurust.

Vaadeldes teisi võimalikke hariduse taset näitavaid indikaatoreid, on oluline esile tuua esimeses õppeastmes klassi kordavate õpilaste hulk, esimese kooliastme lõpetajate hulk ning õpilaste-õpetaja suhtarv.

Cuaresma ja Vincelette (2009) kohaselt on tõendeid toetamaks HIPC algatuse seotust paranenud haridustulemustega. Sellest hoolimata pole lõpuleviimise punkti järgsete HIPC riikide edusammud erinevates haridusmuutujates universaalsed, mis viitab võimalusele, et võlakergendus ei soodusta kõikide haridusindikaatorite paranemist.

3.2. Tervishoid ja elukvaliteet

HIPC riikides võimaldatakse vaestele ligipääs ebaproportsionaalselt väiksele osale tervishoiu teenustele. Sellest tulenevalt ei tohiks tervishoiu parandamisega seotud strateegiad keskenduda ainult ressursside tagamisele. Strateegida peaksid olema suunatud varade ümberjaotamisele programmides leiduvate väljaminekute ebaefektiivsuste eemaldamiseks. Antud valdkonda kuuluvad näiteks programmid, mis pakuvad naistele paremat sünnieelset hoolt või tähtsustavad laste vaksineerimist ärahoitavate haiguste vastu (Gupta jt 2002: 154).

Üheks tervishoiu olulisemaks näitajaks võib pidada väikelaste suremust. Väikelaste suremuse kaudu on hea hinnata vaeste heaolu, kuna antud näitaja on väga tundlik sotsiaal-poliitilistele muutustele ja seda on kasutatud uurimaks poliitikate ja sotsiaalmajanduslike olukordade mõju inimarengule. Lisaks on väikelaste suremus hea indikaator uurimaks kas HIPC algatus mõjutab vaeseid, sest kõrge suremus on just ennekõike tugevalt kontsentreeritud vaestes piirkondades ja majapidamistes (Schmid 2009: 50).

Osa väikelaste suremuse näitaja langusest on kindlasti seotud ka suurenenud välisabiga, väiksema riskiga relvastatud konflikti toimumiseks ning poliitikate ja institutsioonide paranenud kvaliteediga. Isegi kui kõiki mainitud tegureid arvesse võtta on väikelaste suremus Schmid'i (2009) kohaselt märgatavalt vähenenud just pärast HIPC algatuse elluviimist.

Isegi kui tervishoiu edendamine on valitsuse kõige tähtsam eesmärk, pole mõistlik kõiki HIPC algatuse võlakergenduse käigus vabanenud ressursse tervishoidu suunata. Teised valitsuse poolt samuti äramärgitud programmid nagu näiteks puhta joogivee kättesaadavus, üldise hügieeni parandamine ning lapsekandmiseas naiste harimine võivad olla vaeste elujärgu parandamisel olulisemad kui ainult esmase arstiabi kättesaadavuse suurendamine (Gupta jt 2002: 153-154).

Madala-sissetulekuga riike iseloomustab ebapiisav elementaarsete kvaliteetsete ja kättesaadavate avalike teenuste pakkumine ja haavatav populatsioon, kes sõltub avalikest teenustest (Schmid 2009: 52). Kuigi antud riikide tervishoiu teenused on jätkuvalt ebapiisavad, on nad aja jooksul siiski paranenud. Antud fakti ilmestavad indikaatorid nagu näiteks oskusliku personali poolt vastuvõetud sünnituste suurenemine, teetanuse vaktsiinide laialdasem administreerimine ja parem ligipääs puhtale joogiveele.

3.3. Majandus

Lähtudes võla üleulatamise teooriast peaks võlakergenduse tulemusena suurenema erainvesteeringud riiki. Antud väite peamised vastased on Arslanalp ja Henry (2005), kes väidavad, et HIPC algatuse poolne võlakergendus ei väljendu investeeringute suurenemises ega kasvus, kuna vaadeldavates riikides puuduvad toimivad majanduslikud institutsioonid, mis takistab investeeringute liikumist riiki. Johansson (2010) leiab samuti, et võlakergendus ei soodusta reeglina üldist majanduskasvu. Siiski leidub tõendeid, et riikide puhul, kes ei kvalifitseeru HIPC riikidena, aitab võlakergendus kaasa kasvule, mis tuleneb investeeringute suurenemisest. Ehk siis on antud loogikast lähtuvalt võlakergendusest majanduskasvule kasu just nende riikide puhul keda ei iseloomusta riigi arengut takistavad suured võlakoormad ja madal sissetulek.

Kuigi võlakergenduse eesmärgiks on ressursside vabastamine, pole selle käigus vabanenud ressursid ja tavaline finantseering samasugused – võlakergendus tulemus ei ole välisallikatest pärinev värske raha (Kaddar ja Furrer 2008: 878). Tegemist on olemasolevate ressursside ümberpaigutamisega, mitte reaalse raha juurdevooluga riiki. Cassimon jt (2013) on toonud välja kolm peamist probleemi, mis võivad ilmned:

1. Rahavoog riiki ei ole kohene vaid tekib aja jooksul vastavalt varasemale võlgade tagasimakse graafikule.
2. Teatud olukordades on võimalik, et riik poleks oma võlgu ressursside puudumise tõttu nagunii tagasi maksnud mistõttu ei teki võlakergenduse tulemusena piisavalt vaba raha, sest seda polnud eelarvesse ette nähtud.

Antud olukord võib riigiti väga varieeruda, mistõttu võib osadel juhtudel vaba raha hulk olla nullilähedane.

3. Võlakergenduse tulemusena võivad doonorid vähendada sihtriikidele pakutavat lisa-abi, mis viib omakorda puuduliku eelarvepoliitilise manööverdamisruumini.

Üks võlakergenduse võimalikke kasutegureid sihtriigi jaoks võib avalduda läbi kohalike firmade majanduspiirangute vähendamises. Suur välisvõlg on ennekõike kahjulik erasektori laenamisele, kuna välisvõlga kaasneb üleulatumisega seotud kõrgem intressimäär ja riskipremia. Valitsused võivad pöörduda sisemise finantseerimise poole teenindamaks välisvõlga mis omakorda viib erasektori investeeringute väljatõrjumiseni (Christensen 2005). Harrabi jt (2007) testivad hüpoteesi, mille kohaselt võlakergendus, tänu eelarvepoliitilise manööverdamisruumi loomisele ja intressimäärade tõusu piiramisele, võib tõsta erasektori krediiti. Uurides 52 Aafrika riiki leiavad autorid, et võlakergendus levendab valitsuse poolset survet riigisisestele finantsturgudele. Siiski vähendab võlakergendus väljatõrjumise efekti ainult siis, kui eksisteerib hea institutsioonide kvaliteet (vt lisaks Presbitero 2009, Arslanalp ja Henry 2006, Asiedu 2003). Korruptsiooni olemasolu korral ja vabanenud ressursside vastutustundetu kasutamise puhul on võlakergenduse positiivne efekt ainult lühiajaline (Harrabi jt 2007: 479).

Presbitero (2009) leiab tõendeid selle kohta et HIPC algatusega kaasneb nihe välisinvesteeringutelt siseinvesteeringutele. Kasvav sisevõlg on algatuse tahtmatu tagajärg ja õõnestab üldist võla jätkusuutlikust ja vaeste olukorrale suunatud kulutusi kuna sisevõla teenindamine võtab enda alla olulise osa valitsuse kasumist.

Majanduslikest näitajatest on kõige olulisem iga-aastane majanduskasv, kuna näitab majanduse elujõulisust ja jätkusuutlikkust.

4. Empiiriline osa

4.1. Asjakohaste näitajate ja analüüsi meetodika kirjeldamine

Bakalaureusetöös on vaadeldud 20 HIPC riiki, kellest valdav osa kuulub Maailmapanga laenukategoriate klassifikatsiooni kohaselt madala sissetulekuga riikide gruppi ning väiksem osa keskmisest madalama sissetulekuga riikide gruppi (vt Tabel 2.). Vaadeldavad riigid on läbinud HIPC algatuse otsustuspunkti 2000. aastal ja saanud seejärel koheselt võlakergendust.

Tabel 2. Uuritavate HIPC riikide jaotus vastavalt Maailmapanga laenukategoriate klassifikatsioonile

Madala sissetulekuga riigid (1045 USD või vähem)		Keskmisest madalama sissetulekuga riigid (1046 USD kuni 4125 USD)	
Riik	Piirkond	Riik	Piirkond
Boliivia	Ladina-Ameerika	Benin	Aafrika
Guyana	Ladina-Ameerika	Gambia	Aafrika
Honduras	Ladina-Ameerika	Guinea	Aafrika
Kamerun	Aafrika	Guinea-Bissau	Aafrika
Nicaragua	Ladina-Ameerika	Madagaskar	Aafrika
Sambia	Aafrika	Malawi	Aafrika
São Tomé ja Príncipe	Aafrika	Mali	Aafrika
Senegal	Aafrika	Mauritaania	Aafrika
		Mosambiik	Aafrika
		Niger	Aafrika
		Ruanda	Aafrika
		Tansaania	Aafrika
		Uganda	Aafrika

Andmed riikide analüüsimiseks on ajavahemikust 1990-2013. Peamise analüüsi tarbeks on vaadatud kahte alamgruppi: 1990-1999 ehk periood enne võlakergenduse saamist ning 2004-2011 ehk viiteajaga periood pärast võlakergenduse saamist, et võlakergenduse efekt jõuaks avalduda. Vajadusel või lähtuvalt andmete olemasolust on rakendatud ka teisi ajagrupeeringuid.

Analüüsi käigus on võrreldud HIPC riikide keskmisi näitajaid maailma keskmistega perioodil enne ja pärast võlakergendust. Lisaks on jagatud HIPC arenguriikide grupp kaheks vastavalt Maailmapanga klassifikatsioonile.

Riikide näitajad on võetud Maailmapanga andmebaasist ning käesolevas töös on vaatluse all 8 näitajat:

1. Alla 5-aastaste laste suremus (1000 lapse kohta);
2. leetrite vastu vaksineerimine (% 12-23 kuustest lastest);
3. paranenud sanitaarvahendid (ligipääsuga % elanikkonnast);
4. tervisekulutused (% SKT'st);
5. esimese kooliastme kordajad (%);
6. esimese kooliastme lõpetajad (%);
7. õpilaste-õpetaja suhtarv;
8. SKT aastane juurdekasv.

Näitajate omavaheliseks võrdlemiseks on leitud vastava grupi näitaja iga-aastane protsentuaalne muutus ning seejärel arvutatud muutuste keskmine vaadeldava perioodi lõikes. Erandiks on SKT aastane juurdekasv, mis algandmetes väljendub juba protsentuaalse muutusena.

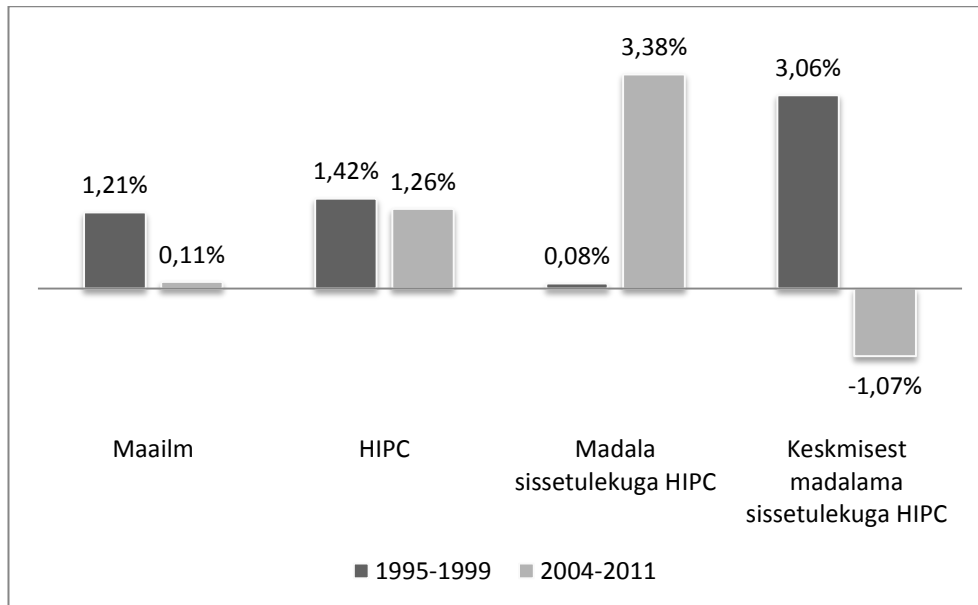
4.2. Tervishoiuga seotud indikaatorid

Tervishoiukulutusi on vaadeldud varasemate andmete puudumise tõttu lühema võlakergenduseelse perioodi vältel (vahemik 1995-1999).

Tervishoiukulutuste muutuse puhul (Joonis 1.) on näha, et madala sissetulekuga HIPC riigid on vaadeldavatest rühmadest ainsana kulutusi tervishoiule pärast võlakergendust suurendanud. Kui maailma keskmine tervisekulutuste tõus on kahe perioodi võrdluses 1,1% võrra vähenenud ning alates 2004. aastast on kulutuste määr võrdlemisi stabiilne olnud, siis HIPC keskmine on vähenenud 0,17% võrra ning madala sissetulekuga HIPC riikide keskmine on 3,3% võrra tõusnud. Keskmisest madalama sissetulekuga HIPC riikide võlakergendusejärgne keskmine muutus on 4,13% võrra vähenenud.

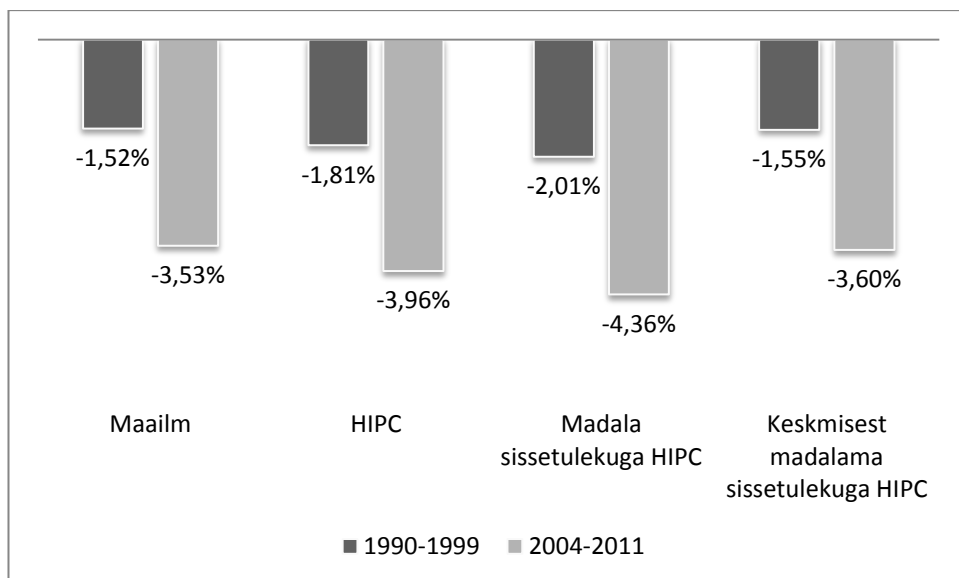
Antud juhul selgub, et maailma keskmised tervishoiu kulutused on püsinud võrdlemisi stabiilsed ning aastast-aastasse ainult 0,11% võrra muutunud, samas kui keskmisest madalama sissetulekuga HIPC riikide keskmised kulutused on langemas ja madala sissetulekuga HIPC riikide keskmised kulutused on suurenemas. Ajavahemikus 2010-2013 on HIPC riikide tervishoiukulutuste keskmine tõus olnud

kõigest 0,02%, mis võib viidata tervishoiukulutuste määra püsimisele 7% SKT-st juures.

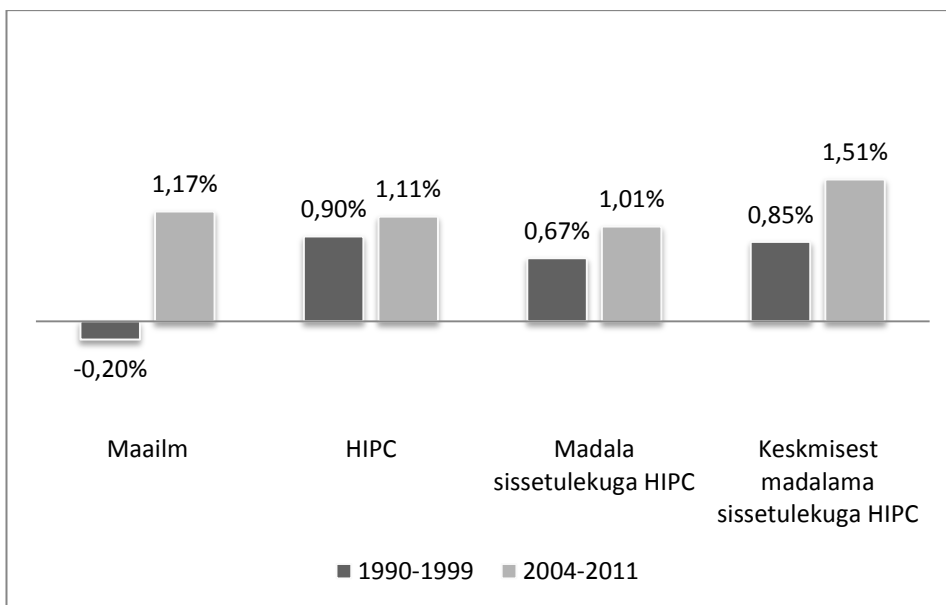
Joonis 1. Tervisekulutuste (% SKT'st) aastane keskmine tõus

Imikute suremus (Joonis 2.) on kõigis neljas grupis pärast võlakergendust vähenenud ca 2% võrra kiiremini võrreldes võlakergenduse eelse perioodiga. Suurim vahe on madala sissetulekuga HIPC riikide grupis, kus keskmine vähenemisprotsent suurenes 2,36% võrra, kuid võlakergenduse eelse ja järgse perioodi keskmiste väärtuste vahed pole märkimisväärsed. Kiireim areng toimub madala sissetulekuga HIPC riikide grupis, kus imikute suremuse näitaja väheneb iga-aastaselt 4,36% võrra.

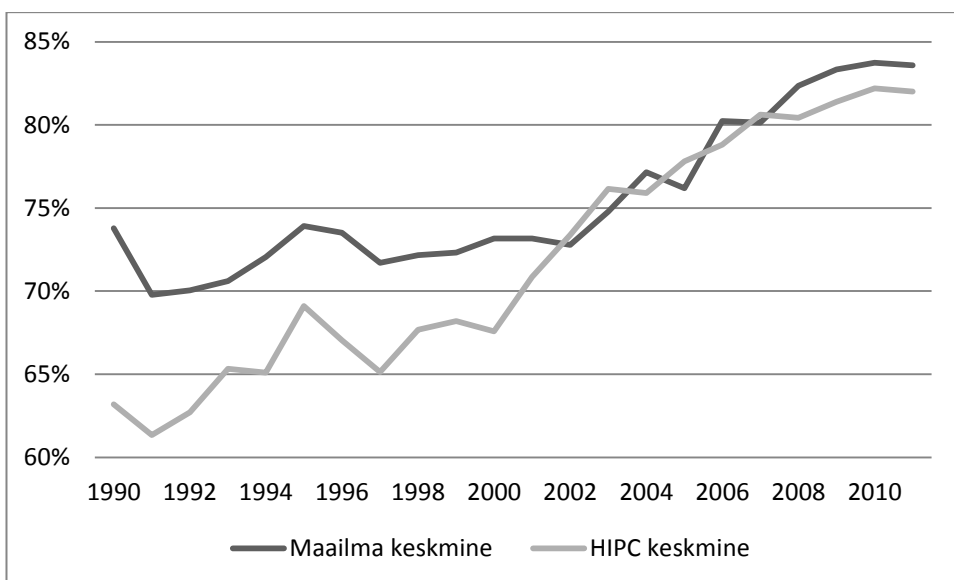

Joonis 2. Imikute suremuse keskmine aastane vähenemine

Leetrite vastu vaktsineerimine (Joonis 3.) on kõigis vaadeldavates gruppides võlakergenduse järgsel perioodil tõusnud, kuigi tõusude vahe pole märkimisväärne ning on terve HIPC riikide grupi peale ainult 0,21% samas kui maailma keskmine on tõusnud 1,36% võrra. Vaadates leetrite vaktsineerimise aegjoont (Joonis 4.), on näha, et maailma keskmine näitaja kõikus võlakergenduseelsel perioodil 70% ja 74% vahel ning hakkas stabiilselt tõusma 2002. aastast, samas kui HIPC riikide keskmine näitaja on kogu perioodi vältel tõusvas joones. See kinnitab arvamust, et võlakergendus ei ole vaktsineerimisele väga olulist mõju avaldanud, pigem on tegemist üldise vaktsineerimise tõusuga, mis leidis aset 2000. aasta järel.

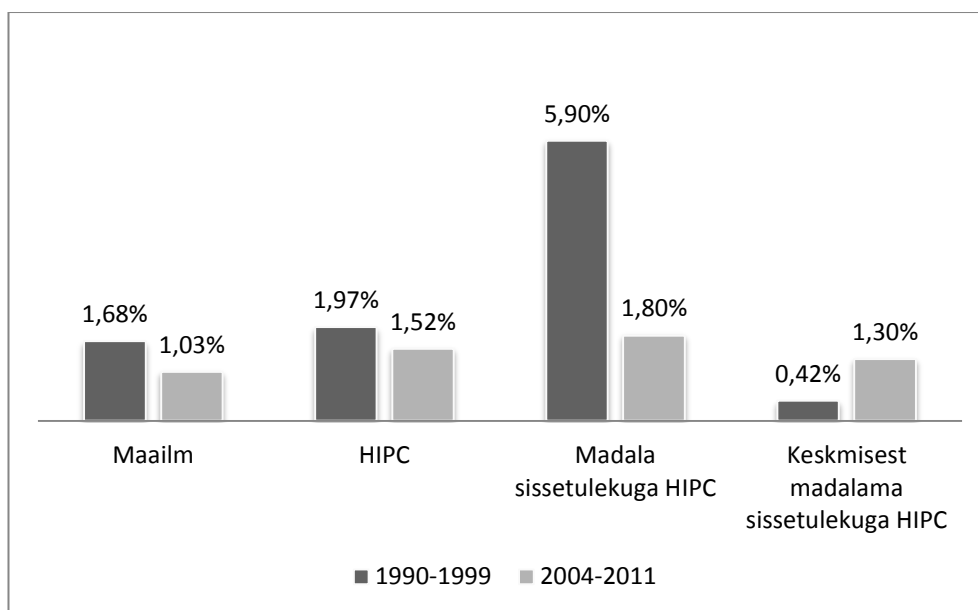

Joonis 3. Leetrite vastu vaktsineerimise (%) aastane keskmine tõus

Joonis 4. Leetrite vaktsineerimine (% lastest vanuses 12-23 kuud)

Paranenud sanitaarvahenditele juurdepääs (Joonis 5.) on suurenenud nii enne kui ka pärast võlakergendust, kuid märgatavat seost võlakergendusprogrammiga ei ilmne. Võlakergenduse järgselt on sanitaarvahenditele juurdepääsu näitaja aastane keskmine tõus eelneva perioodiga võrreldes ainsana suurenenud keskmisest madalama sissetulekuga HIPC riikide grupis, teistes gruppides on näitaja keskmine tõus vähenenud.

Joonis 5. Paranenud sanitaarvahenditele juurdepääsu (%) aastane keskmine tõus

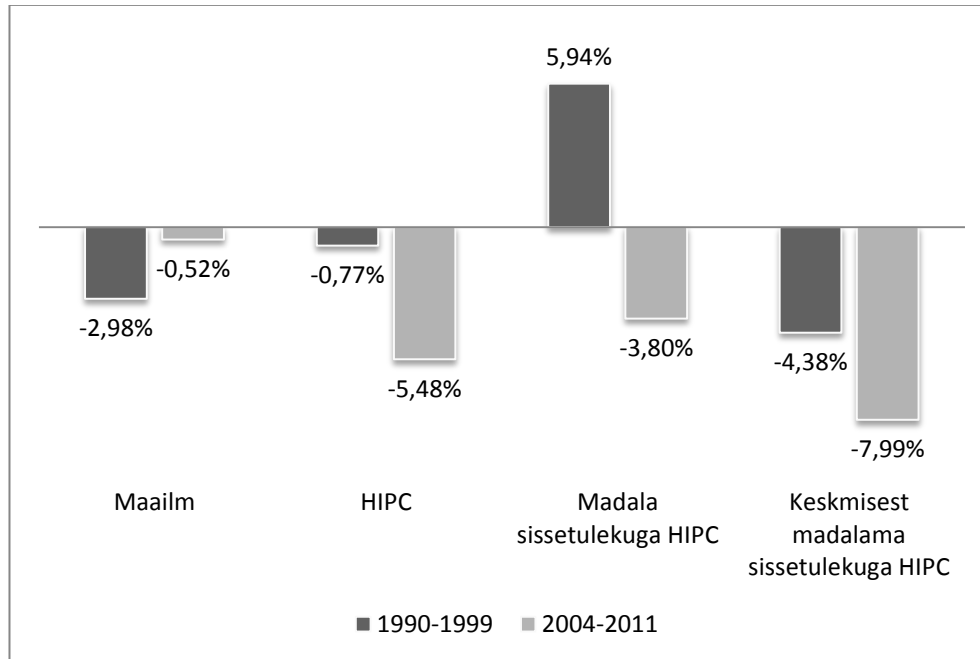
4.3. Hariduse indikaatorid

Haridussektori tulemusi vaadates on probleemiks andmete olemasolu. Paljude kulutustega seotud indikaatorite kohta pole piisavalt andmeid, et neid usaldusväärselt kasutada. Hariduskulutuste osakaalu muutust pole võlakergendusele eelneval perioodil näiteks võimalik vaadata, kuna kulutuste kohta on arvestataval määral andmeid alates 1999. aastast. Kuna puudub võrdluspunkt, pole ainult võlakergendusjärgse perioodi hariduskulutuste andmete vaatamine eesmärgipärane.

Kuigi puudub info sektori rahastatuse kohta, on võimalik vaadata tulemuspõhiseid indikaatoreid nagu klassikordajate hulk, kooliastme lõpetajate hulk ning õpilaste-õpetaja suhtarv.

Esimest kooliastet kordama jääjate keskmine muutus (Joonis 6.) on HIPC gruppides pärast võlakergendust suurema väärtusega kui eelneval perioodil. Antud näitaja juures tekib probleem ühe aasta puuduliku infoga, mis tekitab tulemustesse märgatava anomaalia. 1997. aasta andmetest on puudu kolme riigi näitajad, mistõttu langevad HIPC ja madala sissetulekuga HIPC grupi antud aasta keskmised näitajad, mis omakorda mõjutab terve grupi antud perioodi keskmist tulemust. Suure

tõenäosusega on madala sissetulekuga HIPC grupi võlakergenduseelne keskmine muutus ligi 5% võrra väiksem³, mis oleks rohkem ühel joonel ülejäänud andmetega. Praeguste andmete kohaselt on suurim muutus kahe perioodi võrdluses madala sissetulekuga HIPC riikide grupis ning kõige rohkem paraneb keskmisest madalama sissetulekuga HIPC riikide näitaja.

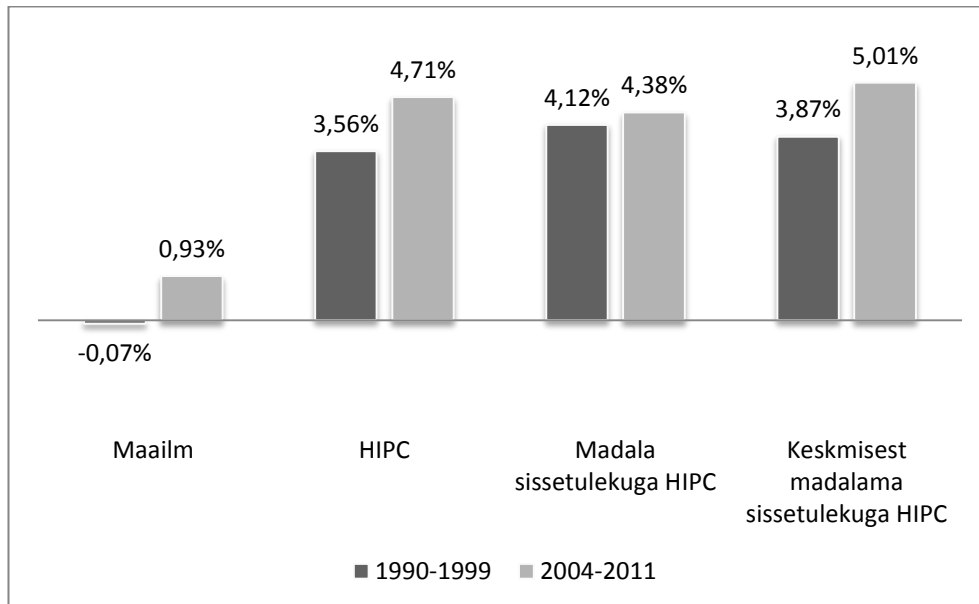
Joonis 6. Esimese kooliastme kordama jääjate (%) aastane keskmine muutus

Esimese kooliastme lõpetajate keskmised tulemused (Joonis 7.) paranevad võlakergendusjärgsel perioodil rohkem kui enne võlakergendust. Antud tendents on sama kõigis gruppides, kuid madala sissetulekuga HIPC riikide rühmas on tulemuste paranemine tunduvalt väiksem kui keskmisest madalama sissetulekuga rühmas (vastavalt 0,26% ja 1,14%).

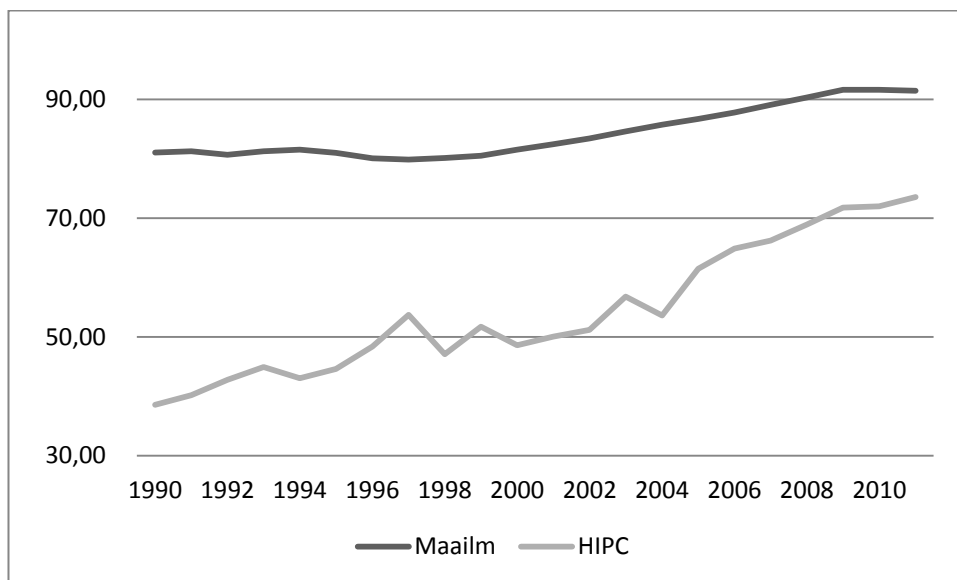
15 aasta jooksul ajavahemikus 1990-2004 tõusis esimese kooliastme lõpetajate hulk 38% võrra samas kui poole lühema perioodi vältel (ajavahemikus 2004-2011) tõusis näitaja samuti 38% võrra. Selle põhjal võib järeldada, et korraga leidis aset järsk paranemine, mis viis haridussüsteemi kiire paranemiseni lühikese perioodi vältel, mida võib pidada võlakergenduse mõjukuks, eriti kui arvestada, et sama ajavahemiku

³ Asendades puuduvad andmed võimaliku projekteeritava tulemusega langeb võlakergenduse eelse näitaja madala sissetulekuga HIPC keskmine 0,67% juurde ning HIPC keskmine tõuseb 1,81%-ni. Puuduvate näitajate võimalikud väärtused on saadud kõrvaolevate aastate väärtuste kaudu.

jooksul tõusis maailma keskmine kokku ainult 7%. HIPC riikide näitaja paranemine on alates 2004. aastast olnud stabiilne ja ilma kõikumisteta, erinevalt eelnevast perioodist, kus on leidnud aset ka indikaatori halvenemine (Joonis 8.).

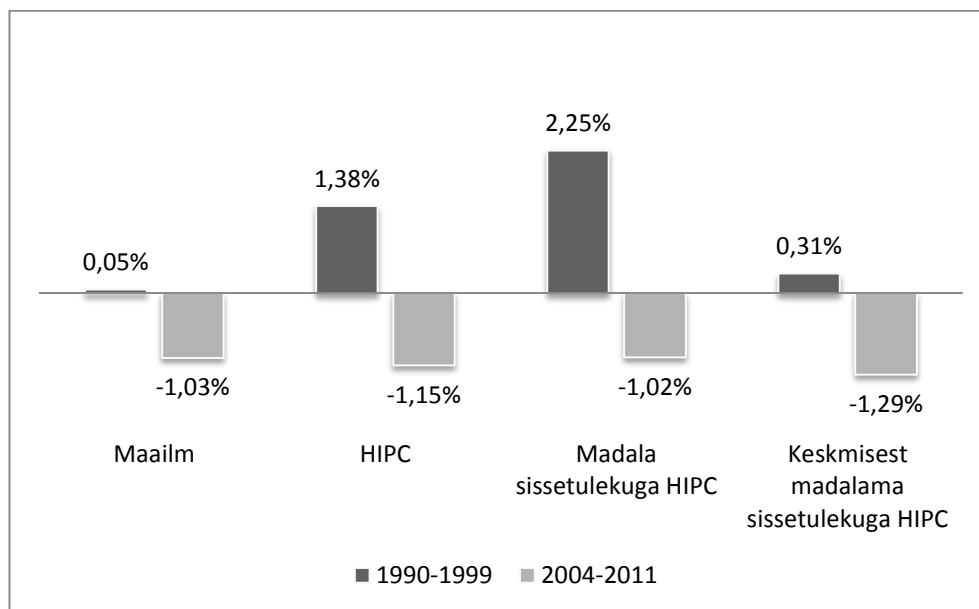
Joonis 7. Esimese kooliastme lõpetajate (%) aastane keskmine muutus

Joonis 8. Esimese kooliastme lõpetamine (%)

Võlakergenduse järgsel perioodil on kõik õpilaste-õpetaja suhtarvu keskmised näitajad (Joonis 9.) paranenud 1% ringis, samas kui võlakergenduse eelsel perioodil püsis maailma keskmine võrdlemisi stabiilsena ning HIPC gruppide näitajad olid

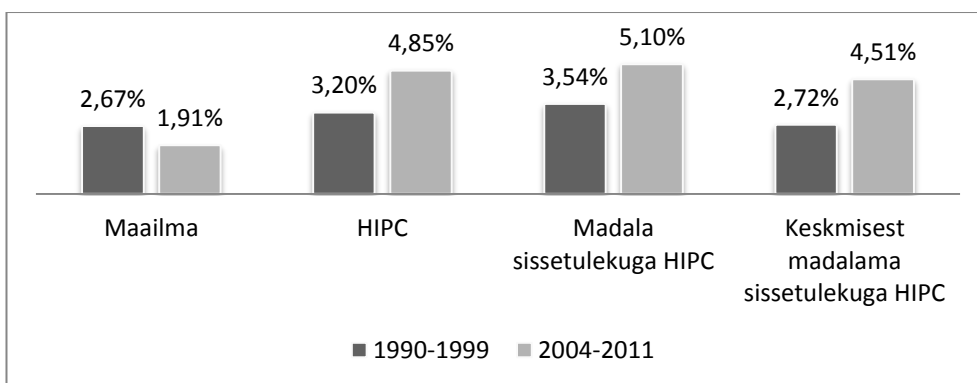
languses. Keskmiste tulemuste vahesid vaadates selgub, et kõige rohkem on suurenenud madala sissetulekuga HIPC grupi areng, mis on 3,27% kõrgem võlakergenduse eelsest perioodist ning maailma keskmine õpilaste-õpetaja suhtarv on tõusnud kõigest 1,08% võrra.

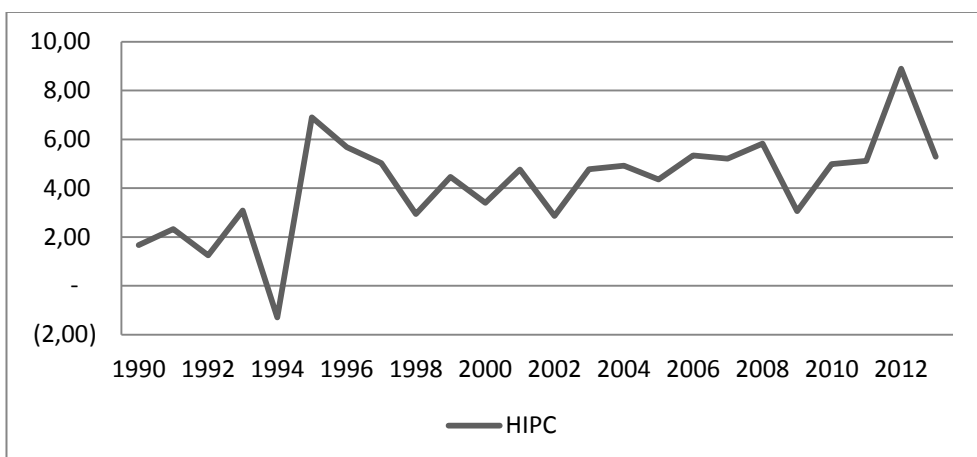
Joonis 9. Õpilaste-õpetaja suhtarvu aastane keskmine muutus

4.4. Majanduskasv

HIPC gruppide majanduskasv (Joonis 10.) on olnud võlakergenduse järgsel perioodil suurem kui eelneval perioodil, samas kui maailma keskmine majanduskasv on 0,76% võrra vähenenud. Madala sissetulekuga HIPC grupil on nii võlakergenduse eelsel kui ka järgsel perioodil olnud suurim majanduskasv, kuid antud grupi kahe perioodi kasvude erinevus on väiksem kui keskmisest madalama sissetulekuga HIPC riikide grupil – vastavalt 1,57% ja 1,8%. Antud andmete põhjal võib järeldada, et HIPC riikide majanduskasv ei ole seotud üldise maailma majanduskasvuga, kuna HIPC riikide keskmine majanduskasv on maailma keskmisest majanduskasvust 2,94% võrra kõrgem. Aastase SKT juurdekasvu tõus pärast võlakergendust viitab võlakergenduse võimalikule efektiivsusele. Kui vaadata aga HIPC iga-aastase SKT juurdekasvu ajajoont (Joonis 11.) on näha, et SKT juurdekasv suurenes juba aastal 1995 ehk viis aastat enne HIPC otsustuspunkti läbimist ja võimaliku võlakergenduse saamist. Võib oletada, et võlakergenduse saamine aitas hoida kõrgemat majanduskasvu, kuid antud andmete põhjal puudub otsene arvuline tõestus.

Joonis 10. Keskmise aastane SKT juurdekasv (%)

Joonis 11. HIPC iga-aastane SKT juurdekasv (%)

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärgiks oli hinnata HIPC algatuse võlakergenduse efektiivsust riikides, kes said esimestena alates 2000. aastast võlakergendust. Efektiivsuse analüüsimiseks vaadeldi kaheksa indikaatori muutumist võlakergenduse eelse ja viiteajaga võlakergenduse järgse perioodi vältel. Maailma keskmisi muutusi võrreldi madala sissetuleku ning keskmisest madalama sissetulekuga HIPC riikidega. Vaatluse all oli ajavahemik 1990-2013 ning omavahel võrreldi perioode 1990-1999 ja 2004-2011.

Andmete võrdluse tulemusena leiti, et võlakergenduse efektiivsust oli selgelt näha viie indikaatori puhul (tervishoiukulutuste % SKT'st, imikute suremus, esimeses kooliastmes kordamajääjate %, esimese kooliastme lõpetajate %, õpilaste-õpetaja suhtarv), kus toimus selge indikaatori suurenenud paranemine.

Võlakergenduse efektiivsus on kaheldav kolme näitaja puhul. Leetrite vaksineerimise tõusis terve vaadeldava perioodi vältel ilma muutuseta samas tempos ning sanitaarvahenditele ligipääsu paranemine oli kahe HIPC grupi andmetest lähtuvalt vastuoluline. HIPC riikide majanduskasv oli küll märkimisväärselt suurem kui maailma majanduskasv, kuid antud näitaja muutus leidis aset juba enne reaalselt võlakergenduse saamist. Võlakergendusele eelnevat suurenevat majanduskasvu võib siiski tõlgendada ka efektiivsuse näitajana. Enne võlakergenduse saamist pidid riigid läbima teatud reformid, mille tulemusena võis majanduskasv suurened. Kuna majanduskasvu tõus on praeguse hetkeni olnud samas tempos võib eeldada, et võlakergendus on aidanud majanduskasvu tempot säilitada.

Antud infost lähtuvalt saab öelda, et arenguriikide võlakergendus on olnud efektiivne kuigi efektiivsus pole universaalne ja kõigub nii valdkonniti kui ka lähtuvalt sellest kas vaadata madala sissetuleku või keskmisest madalama sissetulekuga HIPC riike.

Töö teoreetilises osas kirjeldati kõigepealt võlakergenduse teooriat lähtuvalt erinevate autorite vaatepunktidest. Seejärel anti ülevaade HIPC algatuse programmist ja selle peamistest eesmärkidest sihtriikide eluolu parandamiseks. Sellele järgnes ülevaade võlakergenduse efektiivsuse mõõtmisest ja vaadeldavate indikaatorite olulisusest.

Võlakergendus on igal juhul oluline teema nii arenguriikide kui ka arenguriikide jaoks, seda eriti praegusel ajal kui võlakriisid ei teki enam ainult arenguriikides vaid on tõsiseks probleemiks ka Euroopa Liidus. Kuna praeguseks pole võlakergenduse tulemusi väga laialt hinnatud, on selles valdkonnas võimalik olulisi edusamme teha ja leida viise muutmaks tulevased võlakergendusprogrammid edukamaks.

Kasutatud kirjandus

1. Arslanalp, Serkan; Henry, Peter Blair (2005) "Is Debt Relief Efficient?", *Journal of Finance*, 60(52), 1017-1051.
2. Arslanalp, Serkan; Henry, Peter Blair. (2006) "Policy Watch Debt Relief" *Journal of Economic Perspectives*, 20(1), 207-220.
3. Asiedu, Elizabeth (2003) "Debt relief and institutional reform: a focus on heavily indebted poor countries" *Quarterly Review of Economics and Finance*, 43(4), 614–626.
4. Blackmon, Pamela (2014) "Determinants of developing country debt: the revolving door of debt rescheduling through the Paris Club and export credits", *Third World Quarterly*, 35(8), 1423-1440.
5. Bose, Niloy; Haque, M. Emranul; Osborn, Denise R. (2007) "Public expenditure and economic growth: a disaggregated analysis for developing countries", *The Manchester School*, 75(5), 533-556.
6. Canagarajah, Sudharshan; van Diesen, Arthur (2006) "The Poverty Reduction Strategy Approach Six Years On: An Examination of Principles and Practice in Uganda", *Development Policy Review*, 24(6), 647-667).
7. Cassimon, Danny; van Campenhout, Bjorn; Ferry, Marin; Raffinot, Marc (2013) "Dynamic fiscal impact of the debt relief initiatives on african heavily indebted poor countries (HIPC's)", Document de travail DT/2013-01 (Université de Paris Dauphine)
8. Çelik, Faik; Erzurumlu, Yaman Ö. (2008) "External Debts Sustainability, IMF Policies Effect and Turkey Sample", *Lex ET Scientia International Journal*, 15(2), 136-149.
9. Chauvin, Nicolas Depetris; Kraay, Aart (2007) "Who gets debt relief?", *Journal of the European Economic Association*, 5(2-3), 333-342.
10. Cuaresma, Jesús Crespo; Vincelette, Gallina Andronova (2008) "Debt Relief and Education in HIPC's." *University of Innsbruck, Department of Economics, and World Bank, Economic Policy and Debt Department.*
11. Cuaresma, Jesús Crespo; Vincelette, Gallina Andronova (2009) "Debt Relief and Education in Heavily Indebted Poor Countries", kogumikus "*Debt Relief and Beyond. Lessons Learned and Challenges Ahead*" ed. Braga, Carlos A. Primo; Dömeland, Dörte, The World Bank, 2009, 35-48.

12. Dessy, Sylvain E.; Vencarachellum, Désiré (2007) "Debt Relief and Social Services Expenditure: The African Experience, 1989–2003", *African Development Review*, 19(1), 200-216.
13. Gamarra, Boris; Pollock, Malvina; Braga, Carlos A. Primo (2009) "Debt Relief to Low-Income Countries: A Retrospective", kogumikus "*Debt Relief and Beyond. Lessons Learned and Challenges Ahead*" ed. Braga, Carlos A. Primo; Dömeland, Dörte, The World Bank, 2009, 11-33.
14. Gupta, Sanjeev; Clements, Benedict; Guin-Siu, Maria Teresa, Leruth, Luc (2002) "Debt relief and public health spending in heavily indebted poor countries", *Bulletin of the World Health Organization*, 80(2), 151-157.
15. Gutiérrez, Catalina; Tanaka, Ryuichi (2009), "Inequality and education decisions in developing countries", *Journal of Economic Inequality*, 7(1), 55-81.
16. Johansson, Pernilla (2010) "Debt Relief, Investment and Growth", *World Development*, 38(9), 1204-1216.
17. Kaddar, Miloud; Furrera, Eliane (2008) "Are current debt relief initiatives an option for scaling up health financing in beneficiary countries", *Bulletin of the World Health Organization*, 86(11), 877-883.
18. Lei, Vivian; Tucker, Steven; Vesely, Filip (2010) "Forgive or buy back: an experimental study of debt relief", *Review of Economic Design*, 13(3/4), 291-309.
19. Nannyonjo, Justine (2001) "The HIPC Debt Relief Initiative, Uganda's Social Sector Reforms and Outcomes", Paper prepared for Wider Development Conference: Debt Relief, 17–18 August, Maria Conference Centre, Helsinki.
20. Nwozor, Agaptus (2009) "Echoes of Divergence Within: The Politics and Politicisation of Nigeria's Debt Relief", *Review of African Political Economy*, 36(119), 23-35.
21. Oatley, Thomas (2010) "Political Institutions and Foreign Debt in the Developing World", *International Studies Quarterly*, 54(1), 175-195.
22. Omotola, J. Shola; Saliu, Hassan (2009) "Foreign aid, debt relief and Africa's development: problems and prospects", *South African Journal of International Affairs*, 16(1), 87-102.
23. Presbitero, Andrea F. (2009) "Debt-Relief Effectiveness and Institution-Building", *Development Policy Review*, 27(5), 529-559.

24. Schmid, Juan Pedro (2009) "The Effects of the HIPC Initiative on Infant Mortality", kogumikus *"Debt Relief and Beyond. Lessons Learned and Challenges Ahead"* ed. Braga, Carlos A. Primo; Dömeland, Dörte, The World Bank, 2009, 49-69.
25. Welsch, David M. (2008), "Government Expenditures on Primary, Secondary, and Tertiary Education", *Journal of Developing Areas*, 42(2), 129-156.
26. Westin, Susan S. (2001) "Developing Countries – Challenges Confronting Debt Relief and IMF Lending to Poor Countries", *United States General Accounting Office*.
27. International Monetary Fund [www] <http://www.imf.org/> (viimati külastatud 17.05.2015).
28. World Bank. [www] <http://www.worldbank.org/> (viimati külastatud 17.05.2015).
29. Krugman, Paul R (1988) "Financing versus forgiving a debt overhang" NBER Working Paper 2486.
30. Sachs, Jeffrey (1989) "The debt overhang of developing countries", kogumikus "Debt stabilization and development: Essays in memory of Carlos Diaz-Alejandro" ed. Calvo, Guillermo; Findlay, Ronald; Kouri, Pentti; de Macedo, Jorge Braga, Oxford: Wiley-Blackwell, 80-102.

Summary

The aim of this bachelor's thesis was to evaluate the effectiveness of the HIPC Initiative in countries that first received debt relief in 2000. In order to analyse the effectiveness of debt relief eight indicators were chosen and the average change in an indicator was compared between a period before receiving debt relief and a period starting a few years after having first received debt relief. The average change in the World average was compared to low-income HIPC's and low-middle-income HIPC's. The period under observation was 1990-2013 and the periods that were compared to each other were 1990-1999 and 2004-2011.

As a result of the analysis, effectiveness due to debt relief could be clearly seen in five indicators - total health expenditure % of GDP, infant mortality rate per 1000 live births, percentage of repeaters in primary education, primary completion rate, pupil-teacher ratio in primary education.

The effectiveness of debt relief is dubious in three indicators. Immunization for measles was on the rise during the whole period in question and the outcome for improved sanitation facilities was conflicting between the two HIPC groups. The annual GDP growth was unmistakably higher for the HIPC groups than the World average but the indicator went up already before any debt relief was granted to the countries. It is still possible to interpret the pre-debt relief high annual GDP growth as an effective indicator. Before receiving any debt relief countries had to implement certain reforms that could have led to an increased GDP growth. Since the GDP of HIPC's is still on the rise, one can assume that debt relief has been helpful in keeping the growth high and stable.

Based on the information, it is possible to say the debt relief for developing countries has been effective although the effectiveness has not been universal and is varying in different areas. In some cases the results also vary slightly between low-income HIPC's and low-middle-income HIPC's.

A description of debt relief based on opinions of different authors was first given in the theoretical part of this bachelor's thesis. After that came an overview of the HIPC Initiative and its main objectives in improving the welfare of receiving countries. In the third part an overview of measuring effectiveness and the indicators to be analysed was given.

Debt relief is an important topic for both developing countries and developed countries, especially now that debt crisis is not limited to developing countries but is also an issue in the European Union. Since the outcomes of debt relief have not been much evaluated up until now, there is plenty of opportunity to make progress in this field and find new ways to make coming debt reliefs and programs more successful.

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

.....
Kadri Kaur